

HET WOORD VAN DE WEEK

20e jaargang nr. 14

3 april 1967

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs f 6,— per jaar
buitenland f 7,50 per jaar
voor België f 6,50
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Wat betekent voor mij het Humanisme?

„Wat betekent het H.V., c.q. het Humanisme voor U?” is een vraag, die heel wat gemakkelijker te stellen dan te beantwoorden is. Men zou er óf een zeer uitvoerig óf een kernachtig antwoord op willen geven. Het eerste zou evenwel buiten dit kader en wellicht ook buiten mijn vermogen vallen, het tweede bergt de gevaren van elke simplificering in zich.

Toch waag ik 't er maar op: het humanisme is voor mij een levenshouding. Ik kan dit misschien verduidelijken door te wijzen op m'n dagelijks werk temidden van mensen, jonge mensen. Natuurlijk is het ondoenlijk je als humanist op te stellen, je bént het. Het lijkt me, dat die geestelijke hóuding iets is dat in je jeugd wortelt, in je puberteit meer en meer identiteit krijgt en je hele verdere leven meebepaalt.

Vandaar dat ik er zo gelukkig mee ben dat ik ook in m'n werk — ondanks alle kopzorgjes en botsinkjes van alle dag — voel en soms zelfs zeker wéét, dat ik iets voor medemensen ben. En zoals ik wel eens van of door oud-leerlingen bemerk, waren het vooral m'n houding ten opzichte van de klas en m'n voortdurende bereidheid open te staan voor anderer meningsuitingen, die hen iets positiefs gedaán hadden.

Het is natuurlijk niet, dat ik zo'n voortreffelijke en fijne vent zou zijn. Het gaat om de mógelijkheid in je leven het medemens-zijn waar te maken. De een zal daaraan meer

behoefte voelen of zal door zijn karakterstructuur gemakkelijker tot contact komen dan de ander. Als hoofdzaak voel ik de innerlijke bereidheid — of positiever nog: de dráng — open te staan en jezelf te zijn. Je niet in een ivoren toren of achter een façade terug te trekken.

En waarom ben ik lid van het Verbond geworden? Wel, enerzijds uit de behoefte van, meen ik, een ieder die zich rekenschap geeft en positief in het leven staat, zich daarin met anderen te verdiepen en te schragen. Anderzijds uit het besef dat, willen we tot een mensengemeenschap — hoe utopisch die nu vaak lijkt — geraken, wij daartoe nú en naar vermogen gezamenlijk hebben bij te dragen.

Kees Polderman

personalia

Geboren 4 sept. 1915. Gehuwd, 4 kinderen. Onderwijzersakte 1935, geen uitzicht op aanstelling. Bankemployé (correspondent vreemde talen, codeur) tot 1958. Toen alsnog naar het onderwijs, hetgeen o.a. jaren van onafgebroken studeren meebracht. Sindsdien behaalde akten: Hoofdakte, Engels L.O., Duits L.O., Engels M.O.-A. Moest door deze studie ook Verbondsfuncties (o.a. gemeenschapsscretaris, commissie Buitenwerk) opgeven. Moest door deze studie ook Verbondsfuncties

2 uitzendingen per week

elke maandagavond van 19.40—19.50 uur de rubriek Geestelijk Leven. (Hilversum I)

elke vrijdagavond van 22.25—22.30 uur de rubriek Kort kommentaar. (Hilversum II)

Wat betekent het?

Vaak stuit men op dingen waarvan men de betekenis niet kent. Dat zal U wel net zo gaan als het mij gaat. Soms zijn het woorden, soms zijn het toestanden of ontdekkingen. Wat is een gasplasma, wat is DNA? Wat doet het Wereld Geld Fonds, waarom worden de ontwikkelingslanden steeds armer? Dikwijls weten we niet wat er aan de hand is, soms begrijpen we de woorden niet die gebruikt worden. Dat geeft ons een gevoel van onbehagen. We kunnen de zaken niet volgen en voelen ons onzeker. Datzelfde gevoel overvalt ons soms in een vreemd land; we kennen de betekenis van de woorden niet; en ook niet van de gewoonten. We weten niet goed wat we er mee aan moeten.

Zodra men de dingen een beetje begrijpt, wordt het onbehagen al een stuk minder. Een onweer kan heel dreigend zijn. Als men snapt wat er gebeurt, zoekt men er alvast geen boze machten meer achter. Electrisch geladen deeltjes stapelen zich op in wolken, totdat de spanning zo groot is dat ze een uitweg zoeken; naar andere wolken, naar een torenspits of naar een huis. De donder wordt veroorzaakt doordat de lucht de leegte door de vonk veroorzaakt met geweld weer opvult. Het verschijnsel krijgt nu een naam: electrische ontlading. En nu weten we ook beter wat we doen kunnen: ramen sluiten, radio en t.v. afzetten, plat gaan liggen als we in het open veld zijn. Als we de betekenis van een ding kennen, krijgt het een naam, dat wil zeggen een teken in de vorm van een woord, en we weten er beter weg mee.

Zo ontdekken de mensen langzamerhand de wereld. Eerst is er de angst voor het onbekende, dan het begrijpen, de naam en tenslotte het doeltreffend handelen. Mensen worden is betekenis geven. In tijden zoals we nu meemaken, kunnen we het haast niet bijhouden: zoveel wordt er ontdekt, zoveel nieuwe ontdekkingen zijn er. Dat geldt voor natuur en techniek, waar electronica, automatisering, ruimtevaart en biologische en psychologische ontdekkingen ons bezighouden. Maar het geldt ook voor de maatschappij en het persoonlijk leven, waarin juist tengevolge van de revolutionaire ontwikkeling van techniek en wetenschap een omwenteling plaatsvindt die we nauwelijks volgen kunnen. Wat betekent democratie, wat is de functie van pers, radio en t.v., welke voorzieningen zijn nationaal en internationaal vereist, wat doen we met opvoeding, huwelijk en sexualiteit? Alles bij elkaar genomen is de vraag: hoe kunnen moderne mensen bevredigend leven in de moderne wereld?

Ook hier is het: begrijpen, naamgeven, handelen in onderling verband, dat is tezamen betekenis geven. Nu hoeft men niet alles op ieder gebied te begrijpen om oog te krijgen voor het moderne leven en de uitdagingen die het ons stelt. We leven hier in het Westen dank zij de technische ontwikkeling in betrekkelijke welvaart tegenover ontstellende armoede en ellende elders. Temidden van starre machtsblokken, zowel in de nationale als de internationale politiek, krijgen we nauwelijks inzicht in de vragen waarom het eigenlijk gaat. Vereenzaamd en menselijk vaak aan ons lot overgelaten moeten we het zien te klaren in een wereld van wedijver. Daarbij ontvangen we een overvloed van informatie over alles en allen, die meer schokt dan uitzicht opent. De techniek verschaft ons ongekeerde mogelijkheden, maar eist ook een organisatie die onze vitaliteit weinig speelruimte geeft.

Zo leven we welvarend naast de armoede, stuurloos tussen de tegentellingen, eenzaam in wedijver; gebukt onder alle informatie en ingeklemd

door de techniek. Ook in ander opzicht leven we in een benauwde wereld, zonder God, waarin de mondig geworden mens zich afvraagt: waarom eigenlijk? De meesten ervaren dat niet zo bewust, maar ze weten niet goed raad met hun bestaan en dobberen tussen persoonlijk comfort en verlangen naar gemeenschap, tussen berusting en opstandigheid, tussen eros en agressie. Kunnen we ons leven opnieuw betekenis geven? Dat is het juist wat de humanist beoogt. Humanisme is juist betekenis geven. Allereerst door duidelijk te maken dat het bankroet van een oude politiek en een oude moraal niet alleen ondergang is, maar vooral ontstaan van een nieuwe politiek en een nieuwe moraal, die zijn weerklank vindt in West en Oost, in Noord en Zuid.

Een nieuwe politiek vergt van alle mensen over de hele wereld te vertrouwen op eigen mogelijkheden; niet op machtsorganen, maar op ieders scheppend vermogen. Wie ergens een school sticht, een ontmoetingscentrum maakt, een landbouw-experiment onderneemt, werkt daaraan mee, juist doordat hij de eigen krachten bij anderen vrij maakt. We moeten begrijpen dat de techniek onze wereld omwentelt in het groot en in het klein. Ze stelt ons in staat om met en voor elkaar onze vitaliteit te ontplooien. Mits we in direct contact met anderen de spankracht weten te wekken die nodig is om te doen wat mogelijk is. Dat zal ook nieuwe politieke en organisatorische vormen doen ontstaan en bestaande vormen nieuw leven inblazen.

We moeten begrijpen dat dit ook een moraal vergt die ons leert techniek en organisatie ondergeschikt te maken aan de menselijke vitaliteit. En die leert van informatie te eisen dat ze boeit door de nieuwe mogelijkheden die ze laat zien. Maar dat veronderstelt een morele omwenteling. Te lang is moraal eenzijdig verbonden geweest met sexualiteit. Maar moraal raakt het hele leven. We hoeven ons ook niet zo ongerust te maken over een nieuwe sexuele vrijheid, als dat werkelijk sexuele gemeenschap betekent. Paring is een stuurloos gebeuren tussen twee enkelingen. Echte sexuele gemeenschap is een ontmoeting waarin twee mensen met elkaar iets van hun leven maken. Daarin uit zich een nieuwe moraal die van toepassing is op het hele bestaan van moderne mensen. Wij kunnen zelf iets van ons leven maken: een menselijk experiment van gezamenlijk handelen, dat ieders bestaan vollediger maakt. Het is juist die zelfbepaling in samenwerking die bij ons zelf en anderen de vitaliteit wekken kan, die we meer bejubelen dan beleven.

De omwenteling in techniek, weten en denken heeft de oude zekerheden ondermijnd; de moderne mens is niet langer veilig geborgen in een vertrouwde wereld. Dat verlamt zijn vitaliteit. Maar de nieuwe wereld biedt hem meer mogelijkheden dan ooit. Als hij maar beseft dat hij zijn leven zelf vorm moet geven; en de naam van die vormgeving is scheppend vermogen, creativiteit, in het grote en het kleine, waarbij hij de ander niet missen kan: zelfbepaling in solidariteit. Dat is humanisme. Dit besef stelt hem in staat tot een handelen, dat het leven leefbaar maakt. Het is een teken waarop hij zich richten kan; het geeft betekenis aan zijn bestaan. Arbeiden en niet vertwijfelen. Jonge mensen maken samen een gezin, werken met en voor elkaar, en krijgen een kind. Ze geven het prulletje een naam. En dan heeft het leven betekenis. Die betekenis kan men niemand aanpraten. Maar wie het ervaart, weet het.

J. P. VAN PRAAG

Het nieuwe profiel van de vrouw (IX)

(Overgenomen uit Mens en Wereld dd. 7-1-1967)

Wie van ons heeft zich nog nooit bedrogen en teleurgesteld gevoeld? Elk mens, man of vrouw, kent de gal-smaak in de mond, als tot ons doordringt, dat de ander een val had opgezet... wij zijn er in gewandeld, onnozel en naïef. We dachten, dat we inderdaad verwachtingen mochten koesteren: de aanstaande bevordering, het andere werk, of de vrijwel vaststaande benoeming... Wat overbleef was het plotselinge, kille inzicht, dat men met ons gemanoeuvreerd en gemanipuleerd had.

Wat we daarna doen, hangt af van ons karakter. Verschrikkelijk bloedrood boos worden; verdrietig en gedeprimeerd zijn; wraak nemen of wraak opzouten tot later; misschien met een zekere ironie afstand nemen en hopen op nieuwe mogelijkheden. Eindeloos zijn de reactie-patronen. Eindeloos is ook het aantal keren, dat men in zichzelf zoekt naar het waarom. Waarom is mij dit overkomen? Ben ik niet goed genoeg? Wat deed ik verkeerd? Of is het omdat ik te oud ben..., buitenkerkelijk ben..., of misschien omdat ik een vrouw ben?

Nu het vrouwbeeld in zoverre gewijzigd is, dat het verrichten van vrouwenarbeid buitenshuis niet meer ongewoon is, kan dat, ondanks alle positieve kanten, ook de gewone, gebruikelijke arbeidsteleurstellingen met zich mee brengen. We staan iets machtelozer tegenover teleurstellende ervaringen, die specifiek te maken hebben met ons vrouw-zijn. De onvoldoende arbeidsprestatie kan verbeterd worden, maar we kunnen geen verandering brengen in het gegeven, dat we vrouw zijn. We kunnen alleen proberen, de ander tot andere inzichten te brengen en verder zullen we teleurstellingen moeten leren dragen „als een man”. Laten we maar denken aan Renate Rubinstein, die zegt: „Alles wat een vrouw doet, wordt dubbel beoordeeld, éénmaal op de daad zelf, en dadelijk daarop op de graad van „vrouwelijkheid ervan”¹⁾.

In 1960 bedroeg het aantal werkende vrouwen met volledige of gedeeltelijke dagtaak in ons land 910.000 tegen 3.205.000 mannen²⁾. Als Trim-bos aan het eind van 1966 konstateert, dat de deelneming van de vrouw aan de beroepsbevolking gering is, nl. 29 pct., blijkt, dat in zes jaar zich nauwelijks een stijging van het percentage heeft voorgedaan³⁾. En waarom niet? Laten we maar rustig zeggen: omdat men ons vrouwen niet alleen dubbel beoordeelt, maar omdat men het ons ook dubbel moeilijk maakt, buitenshuis een werkkring te vervullen.

De vrouw, die de stap heeft gewaagd, voert dikwijls een strijd op twee fronten, ten opzichte van de buitenwereld en ten opzichte van haar eigen gezin en de naaste omgeving. Over de houding van de maatschappij en de overheid is al zoveel gezegd en geschreven, dat er niet veel aan toegevoegd behoeft te worden. U herinnert zich zonder twijfel bijvoorbeeld het SER-beraad van januari 1966, toen een concept-advies voor vrouwenarbeid, opgesteld door een werkgroep onder voorzitterschap van mevrouw dr. H. Verwey-Jonker, werd besproken. Aan het advies was een minderheidsnota van het kroonlid prof. mr. W. C. L. van der Grinten toegevoegd. Hij stelde daarin, dat vóór alles eerst onderzocht diende te worden, of de arbeid van de vrouw buitenshuis gevolgen kon hebben voor de relatie tussen man en vrouw; voor het vervullen van huishoudelijke taken; voor het verzorgen en opvoeden van kinderen enz. Pas na het bestuderen dezer vragen

en het beantwoorden ervan zou de wenselijkheid van het bevorderen van beroepsarbeid van gehuwde vrouwen gezien mogen worden.

Uit dit stuk spreekt een mentaliteit, waarmee vrijwel elke werkende vrouw vroeg of laat geconfronteerd wordt; een ingewikkeld-makende, woordenspinnende, zeer edele, maar tegenhangende mentaliteit. Moeten we over dit soort tendentieuze vragen wanhopig worden, vanwege het er uit sprekende onbegrip? Of zullen we voor de grap de zaak eens omdraaien:

„Alvorens een man een werkkring zoekt en aanvaardt, moet eerst gezien worden:

- a. wat voor betekenis de arbeid van de man heeft voor de relatie met zijn vrouw;
- b. welke betekenis het werk-buitenshuis-van-de-man heeft voor de verzorging en opvoeding van de kinderen;
- c. ... en voor het vervullen van de noodzakelijke taken in huis”.

’n Leuk spelletje, dat veel dieper graaft dan men zo wel denkt. Ach, op den duur leggen de Van der Grintens het af. Het concept-interimadvies dat in januari 1966 terug ging naar de voorbereidingskommissie, is half december ’66 opnieuw behandeld en unaniem door de SER geaccepteerd. Uitgangspunt was, dat het recht op arbeid de vrouw evenzeer toekomt als de man en dat de erkenning van dit recht betekent, dat eventuele belemmeringen zoveel mogelijk weggenomen moeten worden.

Hoezeer de buitenwereld soms ook tegenwerkt, de zwaarste druk (om vooral niet beroepsmatig te werken) wordt vanuit de gezins- en familiekring op de vrouw uitgeoefend. Voor wat ons land betreft, onttrekt dit verschijnsel zich bij mijn weten alsnog aan onderzoekingen, al wijdt het eerder genoemde gezinsraadrapport er een hoofdstuk (nr. III) aan en een enkele aanbeveling. Het is derhalve interessant iets te lezen over een Zwitsers onderzoek naar deze zaken⁴⁾. In Zwitserland wordt, sinds 30 jaar, aan rekruten een aantal vragen voorgelegd, waarop ze schriftelijk antwoord moeten geven, ongeveer in de vorm van een opstel. In 1963 waren 31.600 rekruten betrokken bij deze Prüfung; van hen schreven 10.000 (± 30 pct.) een verhandeling over de vraag: „In der Schweiz sind viele Mütter berufstätig. Soll man das begünstigen oder bekämpfen?”⁵⁾.

De 20-jarige zonen hadden slechts geringe waardering voor eventuele beroepsarbeid van hun moeders. Hun argumenten vóór klinken ons bizar in de oren: „... men moet het werken van vrouwen en moeders bevorderen. Want dan kan men de „Ueberfremdung der Bevölkerung abbremmen (het overwoekerd worden van de bevolking door vreemde elementen afremmen)”.

„... alleen maar toe te juichen. De werkende moeders voorkomen dat hier duizenden buitenlandse arbeidskrachten komen werken!”

U voelt het al: de zoons vinden het desnoods goed, dat moeder werkt, als daardoor de Marokkanen, Turken en Spanjaarden buiten de grens gehouden worden.

Het aantal tegenschrijvers onder de Zwitserse dienstplichtigen is zeer groot. Zij geven sombere voorbeelden uit eigen ervaring van „sleutelkinderen”, doodvermoede en prikkelbare moeders, verwaarloosde huishoudingen, gebrek aan moederliefde en zelfs jeugdmisdadigheid...

Trouwens, waarom willen die moeders werken? Om geld, zeggen de meesten der Zwitserse jonge

mannen. Een enkele keer uiten ze daarbij waardering voor hun hardwerkende moeder; vaker klinkt bitterheid door over de vrouwelijke hang naar luxe en auto's! Nog weer anderen menen dat moeders gaan werken, als ze het huishouden en de opvoeding van de kinderen niet meer aan kunnen... (een niet onaardig voorbeeld van een kletsboek-redenering) en er zijn tenslotte rekruten, die erop wijzen, dat als moeder gaat werken, de jonge man zijn vurig verlangde geborgenheid en de ontbrekende moederliefde elders gaat zoeken. Wat is het gevolg? Dat hij (te) vroeg een dikwijls gedwongen huwelijk aangaat met alle gevolgen van dien. U raadt wie de schuld heeft aan alle narigheid. Moeder die werkt!

Men versta me goed, ondanks de badinage geloof ik dat een vrouw „de drie hoeken van een huis” is. Maar dat betekent niet, dat zij zich 24 uur per dag binnen de vier wanden van haar huis zou moeten ophouden. Of ze dat wel of niet zal doen, is een zaak tussen haar en haar echtgenoot in de eerste plaats; het is kwestie van afweging van verantwoordelijkheden, waarbij niet van tevoren vaststaat, dat de belangen van de vrouw altijd lichter moeten wegen dan die van de overige gezinsleden.

Het treffendst van het Zwitserse rekrutenonderzoek is, dat slechts een enkele enkeling min of meer bedacht heeft, dat moeders buitenshuis zouden willen werken, om vollediger mens te kunnen zijn. Het is in hun jongemannenhoofden niet opgekomen, dat vrouwen mensen zijn, die

snakken naar een vorm van zelfontplooiing, die niet altijd te vinden is in huis en in het kontak met haar kinderen.

Maar goed, Zwitserland is Nederland niet; de Zwitserse vrouwen hebben ook nog steeds, als enigen in Europa, géén stemrecht. Hoe zouden Nederlandse dienstplichtigen denken over deze zaak? Misschien kan de humanistische geestelijke verzorging in de strijdkrachten hierover eens materiaal verzamelen, zodat we deze visie op ons profiel zouden kunnen vergelijken met de Zwitserse.

M. Rood-de Boer

¹⁾ R. Rubinstein, „Met verschuldigde Hoogachtung”, bl. 25, Querido, 1966.

²⁾ „Beroepsarbeid buitenshuis door vrouwen met gezinsverantwoordelijkheid”, rapport uitgebracht door de Gezinsraad aan de minister van C.R. en M.W. Staatsuitgeverij 1966, bl. 11.

³⁾ Dr. C. J. B. J. Trimbos op een bijeenkomst van de Kath. Cent. Verg. voor Geest. Volksg. dd. 14-12-'66, m.b.t. de vorming van de vrouwelijke jeugd.

⁴⁾ „Werkende moeders” — D. Janssen, Paed. Studiën, Mndbl. v. Ond. en Opv. nr. 7/8 1966, bl. 354-366.

⁵⁾ „In Zwitserland werken vele moeders buitenshuis. Moet dat verschijnsel bevorderd of bestreden worden?”

Kort commentaar radiuitzending van vrijdag 31 maart 1967

De verantwoordelijkheid is groot

Geen sterveling kan de gevolgen voorspellen van een nieuwe uitvinding, een nieuwe gedachte, een nieuwe stroming. Toen James Watt tekende en prutste aan de verbetering van de stoommachine had hij geen flauw vermoeden, dat zijn vinding het aanzicht van de gehele aarde grondig zou veranderen.

Toen, meer dan een eeuw later, de radio in enkele huiskamers van hartstochtelijke zoekers begon te gillen en te praten, besepte niemand dat door die radio de wereld inkromp, dat menselijke verantwoordelijkheid navenant groeide en de rust verdween, — voorgoed.

Toen de TV zijn amateurachtige, door vrijwel niemand au sérieux genomen aetherloopbaan begon, besepte niemand ten volle, dat het kastje het levenspatroon van binnenkort alle mensen op aarde flink zou veranderen, dat het reputaties van mensen, instellingen, groeperingen, stromingen kan maken en breken, dat het alle voorspellingen en alle opiniepeilingen bij voorbeeld bij verkiezingen belachelijk zou maken en dat het de gedachten en meningen van het allergrootste deel der mensen beslissend zou beïnvloeden.

Bij deze voorbeelden laten we het, maar het zou niet moeilijk zijn om de reeks voort te zetten. De anti-conceptiepil zal het gehele bevolkingsvraagstuk, met de zorgvuldig berekende voorspellingen, grondig wijzigen, om toch nog maar een voorbeeld te noemen.

We gaan terug naar de radio en de televisie. Het spreekt wel vanzelf, dachten we, dat de verantwoordelijkheid van hen, die deze media hanteren, onvoorstelbaar groot en zwaar is en dat, zoals bij voorbeeld bij de interviews van politici, van geestelijke leiders, maar ook van sportslieden en van beoefenaars van de wetenschap de allerbesten zorgvuldig de vragen moeten stellen. He-

laas, daar ontbreekt nog wel zo het een en ander aan. Wat er, over het algemeen vóór, tijdens en na de wedstrijden aan de sportslieden wordt gevraagd, wat er geleuterd wordt over kansen, over gemiste kansen, over voorspellingen gaat in vele gevallen niet uit boven het peil van jochies in de eerste klas. De interviewers zelf, de ondervraagden en het publiek weten het en niemand is gebaat bij dat geleuter. Bij vraaggesprekken met politici is het dikwijls niet veel beter. Er worden dingen gevraagd, waarvan men zou kunnen weten dat zij geen antwoord kunnen en mogen geven in een bepaald stadium, en de meeste ondervragers die zo fris en onbelemmerd door kennis van zaken het zo goed weten, drijven hun slachtoffers in een hoek waar zij alleen nog vaag en nietszeggend kunnen antwoorden. Een zeker respect voor medemensen en hun meningen is vaak ver te zoeken. En zo worden er reputaties gemaakt en gebroken op onvoldoende gronden, omdat de ondervragers op effect uit zijn en niet voldoende achtergrond hebben om in te zien, dat vele zaken veel ingewikkelder zijn dan zij menen. Dit is een angstig verschijnsel, dat we, en wij niet alleen, hier signaleren. Hoe groter de invloed, des te groter dient de verantwoordelijkheid te zijn voor alle waarden waarop onze cultuur is gebaseerd.

De mensen van de radio en de TV, die dit aangaat, beseffen te weinig, dat de ondervraagden veelal zo nietszeggend en zo voorzichtig antwoorden, omdat zij wel weten hoe groot de invloed is bij de luisteraars en de kijkers, wel weten, dat zij later op een woord, een zinswending gevangen kunnen worden. Die ondervraagden moesten de moed hebben om te debatteren met de interviewers, om hun vragen uiteen te rafelen. Wat zouden die vraaggesprekken dan levendig, meningvormend en opbouwend kunnen zijn, in plaats van vaag, onzeker en nietszeggend.

H. Bongers